

Rajhradský oltář: Resumé

Tereza Špinková

Rajhradský oltář je dílem vytvořeným v první polovině 15. století malířem českého původu. Dochovalo se z něj šest malovaných desek – dvě komponované na šířku a čtyři na výšku. Na většině obrazů jsou scény týkající se pašijového cyklu – podélné desky nesou výjevy Ukřižování a Nesení kříže, tři výškové se týkají témat Poslední večeře, Krista na Olivetské hoře a Zmrtvýchvstání. Scéna na posledním obraze se vztahuje k legendám o svatém Kříži – vypráví o Nalezení a Zkoušení sv. Kříže.

Všechny desky jsou malované na dřevu, jejich podobné rozměry a technika provedení podkresby a malby svědčí o jejich původu z jednoho celku. Autor oltáře ještě vycházel z tradičních technických postupů, obvyklých v dřívějších dobách, zvláště pak v krásném slohu. V provedení výjevů se však již objevují nové tendence, zejména pak ve štětcové podkresbě. Na malbách chybí vrstva olovnaté běloby, což bylo v předchozích desetiletích rovněž nezvyklé.

Původní uspořádání retáblu je nejisté, uprostřed zřejmě figurovaly výjevy Ukřižování a Nesení kříže, menší desky pak mohly tvořit křídla oltáře.

Badatelé se oltářem zabývali od počátku 20. století, většinou ho dávali do souvislosti s vrstvou frankovlámsky orientované knižní malby na našem území a jeho vznik byl kladen mezi léta 1415-1430. V nedávné době byl předatován Milenou Bartlovou, a to až k roku 1452. Badatelka spojila retábl s písemnými prameny, jimiž se zabýval Bohumil Zlámal, Ivo Hlobil a Kateřina Engstová. Tabulka, vypovídající o založení oltáře roku 1440, která se zřejmě ještě v roce 1710 nacházela blízko oltáře, závěť vdovy Anny Nezmejslové z roku 1444 a listina, vypovídající o vykonání její poslední vůle měšťanem Janem Fulngrabenem, datovaná rokem 1456, dokládají existenci oltáře Nalezení sv. Kříže v kryptě chrámu sv. Mořice v Olomouci. Milena Bartlová předpokládá, že z tohoto oltáře se dodnes zachovalo šest desek. Badatelka svou teorii o pozdější dataci podepřela domněnkou, že se na deskách nacházejí identifikační portréty Ladislava Pohrobka a Albrechta Habsburského. Rajhradský oltář následně přejmenovává na Oltář sv.

Kříže. Další písemné prameny ovšem vypovídají o existenci druhého oltáře sv. Kříže, který stál uprostřed kostela sv. Mořice.

S uvedenými otázkami souvisí i provenience oltáře, přičemž původ desek z kostela sv. Mořice je většinou badatelů předpokládán, přestože se nezabývají písemnými prameny. Všeobecně přijímanou datací je dnes rok 1440, který je uváděn do souvislosti s kaplanem Zikmunda Lucemburského Heinrichem Seftlebenem, jež přišel roku 1440 z Prahy ke svatému Mořici. Z hlavního města tak mohl do kostela doporučit malíře, který mohl retábl vytvořit. Podle dochovaných záznamů o umělcích byla Praha v té době jedním z mála míst v Čechách, kde se odehrával po husitských válkách živý umělecký provoz, potřebný k autorovu vyškolení.

Ikonograficky a typologicky vyšel malíř Rajhradského oltáře z krásného slohu, což je zřetelné zejména na postavách svatých žen. Kompozici a prostor vytvářel na základě tradičních principů, jen místy jej oživil větším rozvinutím a rozdrobením děje či umístěním postav do druhého plánu. Lyričnost a dekorativnost krásného slohu se zde doplňuje s novými tendencemi – jakýmsi „realismem“ detailu. V jednotlivých ikonografických motivech lze vysledovat inspiraci frankovlámsky orientovanými rukopisy, zřejmě čerpal i z děl Mnichovského a Vídeňského malířství.

S posunutím datace se změnil pohled uměnovědy na zasazení a důležitost oltáře v kontextu českého umění první poloviny 15. století. Nejedná se už o nadčasové dílo, které jako jedno z prvních dokázalo zapojit do schémat krásného slohu nové prvky (tj. určitý „realismus“, narativnost a krutost), ale spíše o polyptych, na kterém se do značné míry projevují konzervativní a historizující tendence k návratu ke krásnému slohu, znázorněné mnohdy až s určitou neobratností.